

BAŠĆANSKA PLOČA. Zbornik radova. JAZU, Povijesno društvo otoka Krka, Povijesno društvo Rijeke. Rijeka 1988.

U izdanju JAZU, Povijesnog društva otoka Krka i Povijesnog društva Rijeke tiskan je koncem 1988. zbornik u dva sveska: »Bašćanska ploča«. Glavni su i odgovorni urednici zbornika Andre Mohorovičić i Petar Strčić. Tekstove su priredili Petar Strčić i Darinko Munić.

Zbornik je popraćen uvodnim riječima predsjednika JAZU Jakova Sirotkovića i predsjednika Makedonske akademije znanosti i umjetnosti Jordana Pop Jordanova, te opširnim prikazom potpredsjednika JAZU Andre Mohorovičića o značenju Bašćanske ploče kao fenomena u kulturnoj fizionomiji srednjovjekovne Europe.

U »Riječi uredništva« rastumačen je razlog izdanja i raspored građe, a dodani su i napuci za snalaženje pri čitanju.

Izdanjem ovog zbornika, kojega je izradba započela u okviru proslave 1100. obljetnice smrti sv. Metoda, ostvarena je stara zamisao Povijesnog društva otoka Krka da se na jednom mjestu prikupi sve što je dosad objavljeno o Bašćanskoj ploči. Tako su se po tome širokom kriteriju uz strogo znanstvene radove našli i izvaci iz monografijskih djela, enciklopedija, kataloga, zbirki izvora, zatim novinski članci te umjetnička djela nadahnutu Bašćanskom pločom.

Izdanju djela prethodile su bibliografije radova o Bašćanskoj ploči, među kojima je najopsežnija ona Branka Fučića u »Glagoljskim natpisima« (JAZU, Zagreb, 1982.). No, koliko je god bibliografija dragocjena pomoć svakome znanstvenom istraživanju, slaba dostupnost tekstova naznačenih u bibliografiji može otežati, a gdjekad i onemogućiti valjan znanstveni pristup. Znanstveni radovi o Bašćanskoj ploči objavljuvani su u Rimu, Beču, Pragu, Petrogradu, Zagrebu, Rijeci, Puli, Krku, Ohridu i drugdje; ovako, prikupljeni i objavljeni na jednom mjestu, oni potiču i olakšavaju istraživanje toga vrhunski vrijednog spomenika.

U prvom i najopsežnijem dijelu zbornika, »Rasprave, članci, studije i ulomci iz cjelovitih djela«, preslikani su znanstveni radovi o Bašćanskoj ploči, od najstarijega tiskana u Šafařikovu »Památky hlaholského pismenictví« u Pragu 1853., do odlomka iz članka Nade Klaić: »Vinodol od antičkih vremena do knezova Krčkih i Vinodolskog zakona«, tiskana u Posebnim izdanjima Vjesnika Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu, 1988. (sv. 9., str. 28-29).

U tom dijelu koji obuhvaća cijeli prvi svezak zbornika, (563 stranice), vidljivo je da gotovo nema poznatijeg slavista i povjesničara a da se nije kojim znanstvenim radom osvrnuo na Bašćansku ploču. Tu se između ostalih nižu imena od Kukuljevića, Račkog, Klaića, Strohala, Jagića, Šišića, Bulića i Vajsa do Štefanića, Hamma, Fučića, Anice Nazor, Moguša, Hercigonje, Bratulića i Nade Klaić.

Iz članka u članak može se pratiti postupno otkrivanje sadržaja i važnosti teksta Ploče, od Šafařikova mišljenja da je riječ o kriptografiji, preko otkrića da je Ploča pisana hrvatskim jezikom i da su slova »bugarsko i hrvatsko-glagoljska pomiešana« (Kukuljević), do prvih čitanja Ploče 1865. (Črnčić). Od tada pa do danas oštećeni tekst Ploče nije do kraja pročitani.

Pregled pokušaja da se tekst pročita i da se što točnije odredi vrijeme njegova nastanka otkriva razvitak metodologije istraživanja i putove kojima se kretala hrvatska, a dijelom i europska povijesna i slavistička znanost. Slijed

znanstvenih radova pokazuje i postupno uključivanje dodirnih znanosti u istraživanje Ploče. Tako se uz prvotno isključivo povijesno-jezične naskoro javljaju i tekstološko-stilističke i književne raščlambe teksta Ploče: od onih Eduarda Herzigonje objavljenih u Povijesti hrvatske književnosti (Zagreb 1975., knjiga 2., Srednjovjekovna književnost), do ogleđa Ante Stamaća »Bašćanska ploča kao književno djelo« (Croatica, XVIII., Zagreb 1987.). Tekstom ploče bavili su se znanstvenici i s gledišta arheologije, paleografije, povijesti jezika, toponimije, etnologije, crkvene povijesti, diplomatike i općenito kulturologije.

Opći dojam što ga ostavljaju članci jest da je u tome dugom vremenskom rasponu, od 1853. do 1988., taj spomenik bio gotovo neprekidno istraživan, da je mnoštvo znanstvenika nastojalo, proučavajući tih sto hrvatskih riječi pisanih glagoljicom i složenih u trinaest redaka, razjasniti neke od nepoznanica hrvatskog srednjovjekovlja, te da je to istraživanje uglavnom bilo samostalan rad pojedinaca. Iznimno se u gdje kojem radu ogleđa istraživanje manje skupine stručnjaka, ali i ti pripadaju istoj znanstvenoj disciplini, pa se može zaključiti da organiziranih istraživanja u skupinama znanstvenika koje bi usporedno istraživale spomenik, počev od kemičara do etnologa, zapravo i nije bilo. Tek nagovještaji takva skupinskog rada naslućuju se u pristupima suradnika Staroslavenskog zavoda »Svetozar Ritig« u Zagrebu, a posebno su došli do izražaja u istraživanju jednoga našeg također dragocjenog glagoljičkog spomenika, Prvotiska iz 1483., kad su u istraživanje uključeni i stručnjaci za tisak, koji su svojim znanstvenim prilogom razjasnili niz nedoumica što su dotad bile predmetom uzaludnog doumljavanja povjesničara i slavista.

Još se ne nazire poticaj za sustavno istraživanje Bašćanske ploče u krugu što bi ga tvorili stručnjaci svih znanstvenih područja unutar kojih se Ploča može istraživati, ali radovi prikupljeni u ovom zborniku dragocjeni su za početak takva načina istraživanja, kao i za sve pojedinačne pokušaje.

Drugi dio zbornika »Enciklopedijski članci, napisi iz zbirka izvora, priručnika, kataloga, leksikona i vodiča«, prikazuje odraz znanstvenih istraživanja o Bašćanskoj ploči u tiskopisima kojih je namjena isključivo informativna i naobrazbena. Uz vrste publikacija navedene u naslovu toga dijela, tu su još i prikazi Ploče u raznim udžbenicima, čitankama, sveznadarima i sl.

Prvi je tekst toga dijela članak Franje Račkoga, objavljen 1877. u »Documenta historiae croaticae periodum antiquam illustrantia«. Rački, tada predsjednik JAZU, u tom je članku objavio dva čitanja teksta Ploče: prvo, samo svoje, i drugo, također svoje, dopunjeno u suradnji s L. Geitlerom; te preslovljenje teksta ćirilicom i prijevod na latinski. Taj članak Račkoga potvrdom je da i izvan strogo znanstvenih radova, unutar obavijesno-prosvjetnih tekstova, u ovom slučaju u tekstu iz zbirke dokumenata, ima sastojaka važnih za znanstveno istraživanje. Takvi su navlastito tekstovi Đure* Jagića i N.M. Speranskoga iz »Enciklopedije slavjanskoj filologiji«, Vjekoslava Štefanića iz »Hrvatske enciklopedije«, te iz teksta V. Štefanića, Josipa Hamma i Branka Fučića u II. izdanju Enciklopedije Jugoslavije (Zagreb 1980.). Taj dio završuje člankom Milana Selakovića »Počeci pismenosti«, objavljenim 1988. u »Ilustriranoj dječjoj enciklopediji Jugoslavije«.

Građa objavljena u trećem dijelu, »Novinski članci«, mogla bi se smatrati nevažnom za znanstveno proučavanje Bašćanske ploče, ali ona ocrtava društveno ozračje stvoreno oko tog spomenika, i time postaje dokumentom o jednom vremenu. Dnevni je tisak pratio sudbinu Ploče prilično žestokim člancima, gdje se kroz prepirke o njezinoj zaštiti od propadanja, o njezinu prenošenju u Zagreb (godine 1934.) i slično, premda su ti članci pisani novinarskim a ne znanstvenim stilom, nazire slika tadanjih kulturno-političkih prilika.

* Šurmina preslikani iz »Acta croatica« zatim Vatroslava

Taj dio počinje polemičkim člancima Rudolfa Strohal i Franje Fanceva iz 1913., objavljenim u časopisu »Hrvatska«. Tu Strohal u članku »Bašćanska ploča i g. Franjo Fancev« odgovara na zamjedbe što mu ih je glede proučavanja glagoljice uputio Ivan Milčetić u »Savremeniku« 1912., te naziva Marka Kostrenčića i Franceva »Milčetićevim stručnjacima«, koji su navodno dobili zadaću da pomognu Milčetiću izvući se iz »neugodne polemike« što je vodi sa Strohalom. (Nažalost, Milčetićev tekst iz »Savremenika« nije, čini se, bio dostupan urednicima zbornika, te ga nisu objavili). Slijede, Fancevljev, pa opet Strohalov odgovor, zatim napad na Strohalu pod pseudonimom »Ižica«, i tako do konca polemike.

Iza te polemike i dvaju članaka Ivana Esiha u »Obzoru«, o kulturno-povijesnim značajkama otoka Krka s posebnim osvrtom na Bašćansku ploču, slijedi na više od 90 stranica mnoštvo članaka potpore i protimbe glede prijenosa Ploče u Zagreb. Taj niz započinje člankom V. Štefanića »Pred kraljevskom pločom u Baški«, objavljenim u »Obzoru« 1932., gdje se Štefanić protivi prijedlogu da Ploča bude prenesena u Zagreb. Ta polemika završuje člankom Stjepana Ivšića, tada arhivara JAZU, »Značenje – Bašćanske ploče –«, objavljenim u »Hrvatskom dnevniku«, 1940., u vrijeme kad je Ploča već u Zagrebu.

Slijede novinski članci o Bašćanskoj ploči objavljeni poslije rata. To su tri članka: prva dva, V. Stopara i B. Fučića, objavljena su 1951. povodom stote obljetnice pronalaska Ploče, prvi u »Borbi«, drugi u »Riječkom listu«. Treći, Vinka Doričića o novim istraživanjima Ploče, objavljen je u »Narodnom listu« 1956.

U četvrtom dijelu »Bašćanska ploča u umjetnosti« prikupljena su umjetnička djela nadahnuta Pločom.

Pjesme o Ploči spjevala su tri pjesnika: prva je Nazorova »Baška nova«, objavljena u »Narodnoj prosvjeti« 1906.; slijedi nezaobilazna Kranjčevićeva »Pred kraljevskom pločom u Baški«, preslikana iz »Sabranih djela«, »Pjesme I.«, izdanih 1958. u Zagrebu; i treća, pjesma Josipa Pupačića »Zemlja i ja«.

Zbornik završuje partitурom kantate »Bašćanska ploča« Krešimira Fribe-
ca.

Raznolikost i zanimljivost građe čini zbornik »Bašćanska ploča« pristupačnim štivom ne samo znanstveniku, nego i običnu znatiželjniku, a po sveobuhvatnosti tekstova nova je pojava unutar naše znanosti i kulture. Stoga se nadamo da neće ostati samotna, nego da ćemo po tom uzoru dobiti slične zbornike tiskane građe i o drugim našim vrijednim spomenicima kulture.

Darko Deković